Det store spranget

Åse Streitlien og Bjørn Magne Aakre (red.)

Det store spranget

CAPPELEN DAMM AKADEMISK

© CAPPELEN DAMM AS, Oslo, 2020

ISBN 978-82-02-67487-8

1. utgave, 1. versjon

E-utgaven baserer seg på 1. trykte utgave, 2019

Omslagsdesign: Lucas Design v/ Marte Fæhn
Omslagsfoto: Blake Cheek, Unsplash
Sats/design: Bøk Oslo AS
Elektronisk tilrettelegging: Bøk Oslo AS

Dette er en fagfellevurdert, vitenskapelig antologi.

Materialet i denne publikasjonen er omfattet av åndsverklovens bestemmelser. Uten særskilt avtale med Cappelen Damm AS er enhver eksemplarfremstilling og tilgjengeliggjøring bare tillatt i den utstrekning det er hjemlet i lov eller tillatt gjennom avtale med Kopinor, interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk.

www.cda.no
akademisk@cappelendamm.no

Innhold

Forord 11

Kapittel 1
Introduksjon 13
Åse Streitlien
Om videregående opplæring 15
Veiledning og støtte i valget 16
Praksisbrev og kompetansebevis 18
Gjennomføring og avbrudd 18
Bokas inndeling 20
Referanser 25

Kapittel 2
Forskningsperspektiver på elevenes valg av utdanning, yrke og karriere 29
Bjørn Magne Aakre
Innledning 30
Metode 31
Fra arbeidsformidling til karrierekompetanse – et historisk perspektiv 33
Elevperspektivet 37
Skoleperspektivet 43
Samfunnsperspektivet 50
Oppsummering 55
Referanser 56

Kapittel 3
Kvalitet i videregående opplæring og aktuelle utfordringer i tiden 61
Et internasjonalt perspektiv med Norge, Japan og Minnesota som kontekster
Bjørn Magne Aakre
Teori om kvalitet 62

Grouded theory som metode ... 63
Utvalg og kriterier ... 64
Resultater og analyse ... 65
Prosesskvalitet ... 66
Kultur og struktur (kontekst) ... 67
Innhold og arbeidsformer ... 71
Elevforutsetninger ... 75
Ledelse og oppfølging ... 80
Resultatkvalitet ... 83
Dannelse ... 84
Studiekompetanse ... 85
Yrkeskompetanse ... 86
Drøfting og konklusjon ... 87
Referanser ... 90

Kapittel 4
Utdanningsvalg som fag på ungdomstrinnet – et uforløst potensial som brobygger mellom nåtid og framtid for elever i norsk skole? ... 95
Erik Hagaseth Haug
Innledning ... 95
Faget utdanningsvalg i norsk ungdomsskole ... 96
Fra prosjekt til obligatorisk fag ... 98
Revidert læreplan og veileder i faget ... 99
Fagfornyelsen av Kunnskapsløftet – foreslåtte kjerneelementer i utdanningsvalg ... 100
Mulige veier videre for utdanningsvalg ... 102
Evaluering av utdanningsvalg som grunnlag for videreutvikling ... 102
Internasjonal forskning med relevans for videreutviklingen av utdanningsvalg ... 107
Hvordan sikre kvalitet og videreutvikling i faget? ... 108
Utdanningsvalg – en brobygger mellom nåtid og fremtid? ... 112
Referanser ... 112

Kapittel 5
Utfordringar og moglegheiter i overgangen til vidaregåande opplæring 116
Ann Karin Sandal
Innleiing ... 116
Overgang og val ... 117
Overgang mellom ungdomsskule og vidaregåande opplæring ... 118

Ungdomsalder ... 119
Rom for utprøvingar? ... 120
Seinmodernitet og val ... 121
Refleksivitet og kulturell frisetjing ... 121
Valprosessar som identitetsuttrykk ... 123
Å vere moden for å velje ... 123
Interesseutvikling ... 125
Interesser som drivkraft i val av utdanning ... 126
Motivasjon og meistringstru i overgangen til vidaregåande opplæring ... 128
Moglegheiter i overgangen som kan skape meistring ... 129
Kjelder ... 131

Kapittel 6
Korleis opplever elevar møtet med yrkesfaglege utdanningsprogram? .. 134
Ann Karin Sandal
Innleiing ... 134
Ulike læringsareaner i yrkesutdanninga ... 135
Fellesfag ... 135
Yrkesfaglege programfag ... 135
Yrkesfagleg fordjuping ... 136
Yrkesfag fordrar fleire val ... 136
Undersøking av eleverfaringar ... 137
Kvifor velje yrkesfag? ... 138
Møte med fellesfaga ... 139
Yrkesretting og relevans ... 139
Praktisk og relevant opplæring i grunnopplæringa ... 141
Gjenkjenning og meistring ... 141
Møte med programfag ... 142
Nye arbeidsmåtar og læring gjennom samarbeid ... 142
Yrkesfaglæraren – møte med ei ny lærarrolle ... 143
Forteljingar om tilpassa opplæring ... 143
Møte med arbeidslivet gjennom faget yrkesfagleg fordjuping ... 146
Vurdering for læring ... 146
Praksisfellesskap ... 148
Praksisfellesskap og deltakingsposisjonar ... 148
Fellesfag som praksisfellesskap ... 149
Yrkesfaglege programfag som praksisfellesskap ... 149
Praksisfellesskap i arbeidslivet ... 150

Kva kan vi lære av elevane sine forteljingar? 150
Kjelder 152

Kapittel 7
Ungdommers fortellinger om valget av yrkesfaglig opplæring 155
Mette Bunting og Torill Aagot Halvorsen
Bakgrunn 157
Metode 159
Analyse 160
De målrettede 160
De pragmatiske 164
De spontane 167
Nyanser av deltakelse i praksisfellesskapet 169
Oppsummering 171
Referanser 172

Kapittel 8
«Jeg skjønte veldig tidlig at dette var veien jeg ønsket å gå» 174
Jenters tanker om å velge helsearbeiderfaget
Åse Streitlien
Innledning 174
Bakgrunn 175
Teoretisk tilnærming 177
Intervju med Ann, Karen og Sally 180
Om karrierevalg 181
Møte med praksis 182
Diskusjon av funn 184
Referanser 186

Kapittel 9
Hvorfor er det vanskelig å komme tilbake etter frafall i videregående skole? 189
To ungdommers historier
Geir H. Moshuus, Mette Bunting og Torill Aa. Halvorsen
Innledning 189
Ungdom, skole og frafall 191
Metode 194
Karin og Jon og jakten på meningsrammene rundt historiene deres 196
Karin og Jon og det permanente skoleavbruddet 201
Referanser 202

Kapittel 10
Instruktør og lærling – om læring, relasjoner og veiledning i læretiden .. 205
Åse Streitlien
Læring i et praksisfellesskap 206
Relasjoner og forventninger 208
Å bli en fullverdig deltaker 209
Metode 210
Erfaringer i praksisfellesskapet 212
Trivsel og sosiale forhold 213
Avsluttende kommentar 215
Referanser 216

Epilog 219

Folkehøgskolen – et alternativ 219
Haldis Brubæk
Frihet 220
Mestring 220
Mening 221
Tilhørighet 222
Avslutning 223
Kilder 224

Forfatteromtaler 225

Forord

Å ta utdanningsvalg som elev på ungdomstrinnet krever både ansvarlighet og selvstendighet. 15–16-åringer skal for første gang planlegge sin egen fremtid. Helt fra barnsben av har de blitt spurt: Hva skal du bli? Da har en gjerne valgt et yrke som har vært et drømmeyrke, uten tanke på hvordan en skulle nå dit. På slutten av ungdomstrinnet er det plutselig alvor, og mange opplever at friheten til å velge av ulike årsaker er begrenset. Selv om en har et utdanningsmål, er det ikke sikkert at det er fritt fram. Kanskje kommer en ikke inn på sitt førstevalg av studieprogram på grunn av svake karakterer fra grunnskolen, men på sitt andre eller tredje valg. Da er det lett å miste både interesse og motivasjon for å gjennomføre videregående opplæring.

Arbeidet med *Det store spranget* startet med at vi redaktører spurte forskere som hadde sin forskningsinteresse i utdanningsvalg og videregående opplæring, om de kunne tenke seg å bidra til en bok. Alle sa ja, noe vi selvsagt var svært glad for. Som redaktører har vi lært mye om ulike forskningstilnærminger til temaet, og ikke minst har vi fått ny og oppdatert kunnskap om de mulighetene og utfordringene unge står overfor i sine utdanningsvalg, og hva de møter i tiden etter valget er gjort.

Vi vil gjerne takke forfatterne Haldis Brubæk, Mette Bunting, Geir H. Moshuus, Torill Aagot Halvorsen, Erik Hagaseth Haug og Ann Karin Sandal for det store arbeidet de har lagt ned i sine respektive kapitler. Tusen takk!

Notodden, april 2019
Bjørn Magne Aakre og Åse Streitlien

KAPITTEL 1

Introduksjon

Åse Streitlien

> Presset kommer fra alle kanter. Familie, bekjente, sosiale medier og venner snakker om det, og det er også ofte samtaleemne med ukjente. Når jeg forteller at jeg ikke vet hva jeg skal bli, blir jeg sjelden møtte med forståelse, men heller «det bør du kanskje finne ut snart». For meg virker det å ta en utdanning like skummelt som å gifte seg. (Charlotte Henrikø)

Dette sitatet fra et innlegg i «Debatt og meninger» i *Aftenposten*, 21. januar 2019 forteller oss noe om hvor vanskelig det kan være å vite hva en skal bli her livet. Charlotte Henrikø skriver om valg etter videregående opplæring og den usikkerheten hun føler ved det å ta et utdanningsvalg. Det er rimelig å anta at valget ikke er enklere for elever på ungdomstrinnet når de skal bestemme seg for hvilket studieprogram de skal søke på i videregående opplæring.

Det er dette vi retter søkelyset mot i denne boka – elevers utdannings- og yrkesvalg etter grunnskolen og hvilke konsekvenser det valget de tar, får for den enkelte, både på godt og vondt. Målet med boka er å skape større forståelse for den situasjonen unge står i både når utdanningsvalget skal tas, og etter at valget er tatt, og hvordan situasjonen kan arte seg for de som velger å avbryte utdanningen.

Boka har tittelen *Det store spranget* da vi antar at elever på ungdomstrinnet opplever utdanningsvalget som et stort og viktig sprang i livet, og for mange også som et sprang ut i det ukjente. Når grunnskoletiden nærmer seg slutten, må elevene begynne å tenke på hva de skal bruke de neste tre-fire årene til, og hva disse årene skal føre til videre. Utdannings- og yrkesvalg vil ha innflytelse på fremtidige arbeidsmuligheter og karriere. Som Andreassen,

Hovdenak og Swahn (2008) peker på, er informasjon om mangfoldet av utdanninger og yrker en viktig komponent knyttet til de fremtidige valgene. Informasjon alene er likevel ikke nok. Elevene trenger også å bli kjent med egne interesser, egenskaper, holdninger, verdier og muligheter.

For 15–16-åringer kan det være vanskelig å forestille seg hva deres valg vil medføre, og hvordan de vil trives med det valget de gjør. De kan ha et noe diffust bilde av hva videregående opplæring innebærer, og ikke minst når det gjelder innholdet i de ulike studieprogrammene. De skal likevel ta et avgjørende valg for fremtidig videreutdanning og arbeid. Spesielt gjelder dette fag- og yrkesopplæring der en binder seg opp som lærling og inngår en lærekontrakt. Dette er mer forpliktende enn å ta et studieforberedende program. Lite informasjon og kunnskap om de ulike studieretningene kan føre til både forvirring og feilvalg. Det er sannsynlig at unge i dag vil komme til å ha ulike jobber i løpet av sin karriere. Slik sett er karrierevalg en prosess som ikke bare påvirkes av lokale, individuelle aspekter, men også av globale, samfunnsmessige problemstillinger. Å gjøre utdanningsvalg i dagens komplekse og raskt skiftende samfunn er utfordrende og kan være preget av stor usikkerhet (Zunker, 2012).

I boka presenterer vi et nasjonalt og et internasjonalt perspektiv på videregående opplæring og yrkesvalg og hva forskning på temaet viser. Vi skriver om hva som menes med kvalitet i opplæringen, og sammenligner norsk opplæring med andre lands opplæring. Vi ser også på det arbeidet som gjøres i grunnskolen for å gi elevene best mulig veiledning og støtte når de skal velge videregående studieprogram, blant annet gjennom undervisning i faget utdanningsvalg og gjennom karriereveiledning. Elevers valg har ikke bare betydning for den enkelte, men også for utdanningssystemet og for samfunnet for øvrig. Overgangen mellom grunnskole og videregående opplæring betyr et møte med nye læringsarenaer og nye krav, både faglig og sosialt. I boka er vi spesielt opptatt av hvilke tanker de unge selv har om de valgene de gjør (eller har gjort), og deres erfaringer med den valgte utdanningen. Flere av kapitlene bygger på intervjuer med elever og lærlinger, noe som gir oss innsikt i hva de selv opplever i overgangen fra ungdomstrinn til videregående opplæring. De unge reflekterer over sin livssituasjon og hvor de er på vei. For noen av dem er valget vellykket, og studieprogrammet svarer til forventningene. Andre har kommet skjevt ut,

og de oppdager at utdanningsvalget ikke var det riktige for dem. Det kan medføre at de velger å avbryte utdanningen. Det å komme tilbake til et nytt utdanningsløp etter avbrudd kan være svært vanskelig, og for noen fortoner det seg som umulig.

Om videregående opplæring

Med Reform 94 ble videregående opplæring en rettighet for alle unge som har fullført grunnskolen. Reformen bestemte strukturen i videregående utdanning fram til reformen ble avløst av neste store reform, Kunnskapsløftet i 2006.

I dag kan elever på 10. trinn i grunnskolen velge mellom 13 ulike videregående studieprogram. Fem av disse er studieforberedende program, og åtte er yrkesfaglige program. Statistikk fra 2016 viser at 61 % av elevene i videregående opplæring fulgte studieforberedende utdanningsprogram (SSB, 2017). Flest elever finner vi på studiespesialisering, der elevandelen er på 52 %. Andre populære studieprogram er idrettsfag, elektrofag, helse- og oppvekstfag og teknikk og industriell produksjon. Gutter og jenter fordeler seg ulikt på de ulik programmene. Flere studieprogram er sterkt representert av ett kjønn. Mens bygg- og anleggsteknikk har en mannsandel på 94 %, er andel menn kun 15 % på helse- og oppvekstfag. Restaurant- og matfag og naturbruk har nærmest lik fordeling mellom kjønnene, men disse programmene har relativt få elever. Begge disse utdanningene har et elevtall på rundt 4000 og er sammen med design og håndverk de programmene med færrest elever.

Siden Reform 94 og via Kunnskapsløftet har yrkesfagene gått mot en breddeorientering, og antall grunnkurs har blitt betraktelig redusert. Ifølge Olsen (2013) bunner breddefokuset i økonomiske og administrative argumenter som at det er enklere å organisere på skolene, og i argumenter om sosial mobilitet. I et industrifaglig perspektiv er et argument for breddeorienteringen industriarbeidets egenart. Dette er fag som krever endringskompetanse fordi utøverne av yrket vil måtte forholde seg til ulike materialer, maskiner og teknikker over tid. Imidlertid har kritikken av breddeorienteringen økt i de senere år (Olsen, 2013).

Den videregående fag- og yrkesopplæringen i Norge er i hovedsak organisert som to års opplæring i skole etterfulgt av to års opplæring i bedrift.

Dette kalles 2 + 2-modellen og innebærer en veksling mellom de to opplæringsarenaene. Denne modellen har til tider vært kritisert, og i senere år har det vært prøvd ut ulike alternative opplæringsmodeller (Hernes, 2010). For eksempel har det fra 2013 til 2018 pågått et todelt forsøksprosjekt med vekslingsmodell i flere fylker og innen ulike utdanningsprogram, det ene fra 2013 til 2017, og det andre fra 2014 til 2018 (Bjørnset, Høst, Nyen, Reegård & Tønder, 2018). Vekslingsmodell i fag- og yrkesopplæringen innebærer hyppigere pendling mellom skolebasert og bedriftsbasert opplæring sammenlignet med hovedmodellen (2 + 2-modellen). Det betyr også at elevene går tidligere ut i bedrift og lære.

Ifølge Bjørnset mfl. (2018) var motivasjonen for å igangsette forsøk med vekslingsmodeller fra utdanningsmyndighetenes side delt. Én begrunnelse var at vekslingsmodeller ville kunne gi bedre sammenheng mellom opplæringen i skolen og i arbeidslivet. Gjennom en vekslingsmodell ville elevene tidlig få innblikk i arbeidsoppgaver i det aktuelle lærefaget. For mange elever kan et slikt tidlig møte med praksis virke motiverende (Hagen & Streitlien, 2015). Det antas at mye vekt på praksis vil kunne styrke elevers motivasjon og å gi en bedre sammenheng mellom fellesfagene og programfagene. Videre heter det i *På rett vei* (Meld St. 20 (2012–2013)) at vekslingsløp vil kunne gi mulighet for tidligere fordypning i et lærefag for elever som er motivert for dette. Elever som ønsker tidlig fordypning i lærefagene, vil komme raskere i gang med å lære om produksjonen, oppgavene og rutinene på en ordinær arbeidsplass. De vil dessuten tidlig sosialiseres inn i arbeidsplassens regler og normer. Dette kan også være bra for bedriftene (Bjørnset mfl., 2018). Ett mål med en slik modell er at flere elever skal kunne gjennomføre sitt yrkesfaglige løp. Som Bjørnset mfl. peker på, krever tilpasninger og kombinasjoner i vekslingsmodellen et robust avtaleverk mellom skole og lokale bedrifter.

Veiledning og støtte i valget

Som nevnt har mange elever i grunnskolen lite kunnskap om valgmulighetene i videregående opplæring (St.meld. nr. 16 (2006–2007)). Godt begrunnet valg av utdanningsprogram er viktig for at den enkelte elev skal få en god start i videregående opplæring. Ulike tiltak er satt i verk for å hjelpe og

veilede elever på ungdomstrinnet med å ta det «riktige» valget. Som vi har nevnt innledningsvis, er faget utdanningsvalg, som ble innført i 2006, og «Prosjekt til fordypning» (Utdanningsdirektoratet, 2011) slike tiltak. Som Utdanningsdirektoratet henviser til, skal faget utdanningsvalg bidra til å skape helhet og sammenheng i grunnopplæringen og knytte grunnskole og videregående opplæring bedre sammen. I læreplanen for faget utdanningsvalg[1] (Utdanningsdirektoratet, 2018) kan vi lese at elevene skal få prøve ut interesser og bli bevisst egne evner og anlegg, og at dette kan bidra til at flere foretar mer kunnskapsbaserte valg av utdanning og yrke.

I Norge har elevene rett til nødvendig rådgivning med tanke på utdannings- og yrkesvalg. Rådgivningstjenesten på ungdomstrinnet har en viktig funksjon da den har et tosidig perspektiv. Den skal gi både sosialpedagogisk rådgivning og rådgivning i utdannings- og yrkesvalg. Det siste skal hjelpe elevene til å ta et sikrere utdannings- og yrkesvalg. Gjennom sosialpedagogisk rådgivning og utdannings- og yrkesrådgivning skal eleven få hjelp til å finne seg til rette på skolen og til å ta en best mulig beslutning knyttet til utdanningsvalg.

Retten til nødvendig rådgivning i skolen er hjemlet i opplæringsloven § 9-2 og friskoleloven § 3-11. Det er forventet at tjenesten (eller summen av flere tjenester) både gir brukeren relevant informasjon, bistår i refleksjonen omkring brukerens ulike handlingsalternativer og bidrar til å styrke brukerens motivasjon til å styre egen karriereutvikling.

Samtidig kan vi spørre om det er svakheter ved karriereveiledningen i norske skole. Antall valgmuligheter i det moderne utdanningsmarkedet og det nye arbeidslivet har økt, samtidig som mange av de begrensningene i valgfriheten som tidligere kunne følge av sosial bakgrunn og kjønn, er blitt redusert. Den økte friheten for enkeltindividet i et stadig mer komplekst samfunns- og arbeidsliv er både vanskelig og utfordrende. Resultatet er at individets reelle valgfrihet kan bli hindret av at de mange mulighetene fremstår som uoversiktlige og vanskelig å orientere seg etter. Vi vet også at karakterer fra grunnskolen har stor betydning for hva en kan velge av videregående utdanninger. Det er ikke alltid at «drømmeyrket» og veien for å komme dit er oppnåelig for de som har et svakt karaktergrunnlag.

1 Læreplanen er under revisjon.

Praksisbrev og kompetansebevis

For å støtte opp om elever som har et svakt karaktergrunnlag fra grunnskolen, har vi ordninger som omtales som praksisbrev og kompetansebevis. Målgruppen for ordningen med praksisbrev er elever fra grunnskolen som kan ha svake karakterer og høyt fravær, men som ikke har lærevansker eller særskilte opplæringsbehov. Elevene skal over tid kunne oppnå kompetansemålene ved en mer praktisk opplæring i bedrift. Elevene i målgruppen er arbeidsorientert, men er lite motivert for ordinær skole. Som Utdanningsdirektoratet skriver (2018), var praksisbrev tidligere en forsøksordning, men fra høsten 2016 er dette blitt en fast ordning. Fylkeskommunene har ansvar for å utvikle lokale læreplaner for praksisbrevkandidatene.

Ifølge Høst (2011) som evaluerte et forsøk med praksisbrev, synes ordningen med praksisbrev å være vellykket. Forsøket bidro til langt lavere frafall og til bedre gjennomføring av yrkesutdanning for de som deltok, enn det en ville ha forventet dersom de hadde fulgt ordinært løp i videregående opplæring. De aller fleste som har gått ut av opplæringssystemet, har kommet i arbeid. I tillegg må det legges vekt på kandidatenes egne gode skussmål til denne måten å gjennomføre videregående opplæring på. Men ikke minst viktig er det Høst (2011) peker på, at mange hevet sine ambisjoner i løpet av forsøksperioden, og andelen kandidater som fullførte fagbrev, økte.

Kompetansebevis er en ordning for dem som har gjennomført deler av videregående opplæring, opplæring som ikke kan dokumenteres med vitnemål. Et kompetansebevis skal vise hvilke standpunkt- og eksamenskarakterer som er oppnådd (Utdanningsdirektoratet, 2018). Dersom en elev ikke fullfører et fag på det nivået som læreplanverket fastsetter at det skal gis standpunktkarakter på, vil halvårsvurderingen med karakter bli ført på kompetansebeviset, med en merknad, heter det. Kompetansebevis blir også brukt som dokumentasjon på gjennomgått opplæring når eleven bare har fått opplæring i deler av et fag.

Gjennomføring og avbrudd

Ifølge Moshuus (2017) har utviklingen i norsk skole gått fra å være en enhetsskole som skulle gi lik rett til deltakelse i kunnskapsfellesskapet, til

å bli en kunnskapsinstitusjon som skal gi den enkelte de beste forutsetningene for å konkurrere i et globalt kunnskapsbasert arbeidsmarked. I den sammenheng står videregående utdanning overfor mange utfordringer, både faglig og pedagogisk. Markussen (2016) peker på at utviklingen i utdanningssystemet har medført skjevheter og ulikheter blant de unge. En av disse skjevhetene viser seg gjennom at unge velger å avbryte utdanningen sin. Mange faktorer kan spille inn når unge avbryter videregående opplæring. Det har vært gjennomført flere undersøkelser for å kartlegge mulige årsaker til skoleavbrudd (Byrhagen, Falch & Strøm, 2008; Helland & Støren, 2004; Markussen, Frøseth, Lødding & Sandberg, 2006). Disse har dokumentert forskjeller i frafall mellom studieretninger, regioner og elever med ulike sosioøkonomiske karakteristika. Undersøkelsen til Helland og Støren (2004) omfatter elever fra alle landets fylker for kullene som startet videregående opplæring i 1999, 2000 og 2001. De kontrollerte ikke for grunnskolekarakterer i sin studie, derimot inkluderte de karakternivået på grunnkurs og om hvorvidt eleven fikk oppfylt førsteønsket av studieretning. De fant også at yrkesfaglige studieretninger har høyere frafall enn de studieforberedende, og at de tre nordligste fylkene har markert høyere frafall enn resten av landet.

Hvor avbruddene viser seg, varierer. 86 % av elever som tar studieforberedende program, har fullført utdanningen innen fem år, mens tilsvarende andel i yrkesfaglige program er 59 % (SSB, 2018). Slike gjennomsnittstall skjuler store forskjeller mellom kjønn, minoritets- og majoritetsgrupper og mellom de ulike utdanningsprogrammene. Men statistikken viser altså at avbrudd i utdanningsløpet er høyere i yrkesfagene enn i studieforberedende program (Byrhagen, Falch & Strøm, 2006). Ser vi på kjønn, gjennomfører 78 % av kvinnene utdanningen, mens tilsvarende tall for menn er 67 % (SSB, 2018).

Grunnene til skoleavbrudd er mange og komplekse (Falch, Borge, Lujala, Nyhus & Strøm, 2010). Vi vet blant annet at faktorer som karakterer fra grunnskolen, foreldrenes bakgrunn, kjønn og etnisitet påvirker ungdommers gjennomføring av videregående opplæring (Bunting, 2015; Kunnskapsdepartementet, 2013; Markussen, 2016. Skoleavbrudd kan ifølge Rumberger (2011) ses ur fra et individuelt eller et institusjonelt perspektiv. I det individuelle perspektivet setter Rumberger skoleprestasjoner, atferd, holdninger

og bakgrunn, mens det institusjonelle er familie, skole, nærmiljø og demografiske forhold som kjønn, etnisitet og helse (Lødding & Hole, 2013).

En viktig årsak til å avbryte videregående utdanning i yrkesfag er mangel på læreplasser. En annen faktor som påvirker motivasjonen for å fullføre, er at mange elever ikke kommer inn på førstevalget sitt av studieprogrammer på grunn av svake resultater fra grunnskolen. De må derfor ta til takke med andre eller tredje valget. Når dette er tilfellet, er det lett å tenke seg at det vil kunne påvirke motivasjonen til å fullføre videregående opplæring. I tillegg kan det være andre, mer personlige og sosioøkonomiske årsaker som ligger til grunn for utdanningsavbrudd, noe som også kommer fram i denne boka.

Har en valgt et yrkesfaglig utdanningsprogram og finner ut etter hvert at programmet ikke passer, oppstår en krevende situasjon. Elever som avbryter utdanningen, må revurdere sin karrierevei. Etter avbruddet kan det ta tid før en eventuelt får starte på et nytt program. Avbruddet kan ha negativ innflytelse på selvtillit og motivasjon for å starte på nytt. For noen av dem betyr det at de aldri starter opp igjen (Bunting & Moshuus, 2017).

Bokas inndeling

Boka har tre deler. I *del 1* tar vi et overordnet perspektiv på nasjonal og internasjonal forskning på feltet utdanningsvalg og videregående opplæring. Bjørn Magne Aakre skriver her om ulike forskningsperspektiver på temaet utdanningsvalg. Gjennom analyse av forskning har han valgt å ordne innholdet i fire perspektiver: et historisk perspektiv, et elevperspektiv, et skoleperspektiv og et samfunnsperspektiv. Han viser hvordan forskningsfeltet har utviklet seg over tid, og hvordan bruken av begreper og metoder har endret seg. I dag legges det vekt på et helhetlig perspektiv og livslang læring. Det handler ikke bare om å yte unge hjelp til å velge utdanning eller et yrke, men om å planlegge for et liv i utdanning, arbeid, familie og deltakelse i samfunnet. I elevperspektivet tar han for seg prinsippene for morderne karriereveiledning og betydningen av autentisk erfaring som grunnlag for gode yrkesvalg. I skoleperspektivet kommer han inn på rettigheter, skolens oppgave og den rollen rådgivere og lærere har. I samfunnsperspektivet løfter han fram endringer på arbeidsmarkedet samt kritiske røster i dagens ordskifte om den den norske skolen.